

L'HOSPITAL D'IGUALADA, UNA HISTÒRIA DE MÉS DE VUIT-CENTS ANYS

FERRAN GARCIA DíEZ

Igualada comença l'any 2007 amb un esdeveniment històric de gran transcendència per a la ciutat i la comarca de l'Anoia: es posa en funcionament el nou hospital, que suposa una modernització, ampliació i millora en l'atenció sanitària, un dels principals pilars del nostre Estat del benestar. No és el final, però sí l'últim tram d'una llarga història plena d'esforços i de sumes de voluntats per mantenir viva la més antiga institució d'Igualada, amb una trajectòria de quasi 800 anys.

L'HOSPITAL DE SANT BARTOMEU

Podem situar els orígens de l'hospital igualadí a mitjan segle XIII, com a fruit de la gran influència que el cristianisme exercia sobre la consciència de la societat medieval, estimulants l'oferiment d'obres pietoses en benefici del perdó dels pecats a canvi d'aconseguir la indulgència necessària que permetés, en el moment de la mort, accedir al regne dels cels. Dintre de les obres de misericòrdia que predicava l'Església, l'atenció als pobres ocupava un lloc prominent en la mesura que aquests pobres eren uns representants de Crist a la terra. Això va motivar la fundació de petits hospitals que van sorgir per tot Occident. La funció d'aquests hospitals era acollir pobres, pelegrins i rodavons, alimentar-los i vestir-los amb els fons d'aquestes institucions, que es nodrien d'almoines, deixes testamentàries i censos oferts pels feligresos. El

concepte d'hospital estava més lligat a la pobresa, i la malaltia hi era aleshores un fet purament circumstancial. Els hospitals intentaven satisfer les necessitats espirituals i materials dels pobres; a les seves portes s'oferia pa, roba, repòs i, en cas de malaltia, les cures i atenció mèdica solament si ho requerien.

Igualada, com tantes altres viles de Catalunya, va edificar fora de la seva muralla un senzill hospital que, pocs anys després, alçaria al seu costat la capella de Sant Bartomeu, en honor al patró de la vila, i que donaria nom al jove hospital. Allí s'aturaven els pelegrins a reposar en el seu camí cap a Sant Jaume de Galícia i allí compartien l'estada juntament amb els rodavons o pobres malalts de la mateixa vila que, per la seva condició, no disposaven de mitjans o no tenien ningú que els acompanyés durant la seva malaltia.

L'Hospital de Sant Bartomeu estava regentat, en el seu origen, per la família Bonfill. Maimó Bonfill es va autoproclamar, el 1306, fundador, patró i majoral de l'hospital i capella de Sant Bartomeu, i exercia amb la seva dona Sibilla i el seu fill Pere les feines pròpies de l'hospitaler i administrador del centre.

Els hospitals, doncs, són unes institucions típicament medievals que, a la baixa edat mitjana, i com a conseqüència del nou poder urbà, van passar a ser fundades i dirigides per l'oligarquia urbana sempre sota la supervisió espiritual de l'Església. En el cas de l'hospital de Sant Bartomeu, creat gràcies a les aportacions de diverses deixes

sumades a la pròpia de Maimó Bonfill, el lligam entre la família Bonfill i la parròquia es va mantenir fins al 1366.

A causa de les dificultats per aconseguir una direcció estable i dels pocs rèdits econòmics que el prevere beneficiari obtenia de la direcció del centre, l'hospital igualadí va entrar en la seva primera crisi, que posava en perill la seva continuïtat. L'empobriment generalitzat de la població va provocar una caiguda d'almoines i deixes testamentàries que van estroncar la font econòmica que nodria l'hospital. Els consellers de la vila, per evitar-ne el tancament, van acordar amb el rector de la parròquia separar la direcció i gestió de l'hospital de la pròpia de la capella, que va continuar amb un benefici lligat a l'Església.

Façana de l'antic hospital de Sant Bartomeu, situat al carrer del mateix nom

En canvi, l'hospital va passar a ser regentat pel Consell de la vila, que cada any, el dia de Sant Andreu, nomenava dos administradors amb la responsabilitat de gestionar les propietats de l'hospital. Així mateix, vetllava per l'atenció dels pobres que allí s'acollien i supervisava i atenia les demandes de la família d'hospitalers que realitzaven el treball diari d'atenció als seus hostes.

D'aquesta manera, doncs, l'hospital va passar a mans municipals i fins avui mateix el municipi no ha deixat mai de tutelar-lo. Així es va superar

el primer gran entrebanc i se'n va assegurar la continuïtat.

A la resta del país i dels regnes hispànics, la crisi de la institució hospitalària va arribar fins al segle XV, en exhaurir-se les rendes econòmiques ofertes pels seus fundadors. Les epidèmies, les guerres i les males collites van empobrir greument la població, van incrementar les peticions d'ajuda i van fer disminuir sensiblement les fonts d'ingressos dels hospitals. Aquest entorn de pobresa va afectar d'una manera greu justament la institució que donava ajuts als desafortunats. No foren pocs els petits hospitals que, al llarg del territori, es van veure obligats a tancar les seves portes i van desaparèixer sense que ningú no en recuperés l'activitat.

Les grans viles també van ser sensibles a la recessió hospitalària, però en la majoria s'hi donava una peculiaritat, i és que posseïen més d'un hospital. Els diferents governs municipals, per evitar el tancament i poder continuar disposant de la seva presència, van fer front a la crisi estimulants la fusió dels diferents centres i fent entrar un representant del Consell de la vila en l'administració del nou hospital resultat de la fusió. A Barcelona, aquesta situació, que va afectar els diferents centres que existien a la ciutat, va ser afrontada amb la unificació de tots ells en un de sol, l'Hospital de la Santa Creu (1417). A Lleida, per la seva banda, es va produir un fet similar, amb la construcció de l'Hospital de Santa Maria (1466), que va aglutinar els petits hospitals de la ciutat.

L'HOSPITAL A L'EDAT MODERNA

Gràcies, doncs, a la intervenció del Consell de la Vila, l'Hospital de Sant Bartomeu va continuar el seu camí deixant enrere els seus inicis medievals i entrant en l'edat moderna, sempre sota la cura dels seus administradors. Però les penúries econòmiques i el terrible flagell de la pesta van

posar novament contra les cordes la continuïtat del centre. L'edifici s'havia fet vell i insuficient i la demanda era cada vegada més nombrosa a conseqüència dels estralls que ocasionaven les guerres, el vandalisme que atemoria els camins i les calamitats climàtiques que empobrien greument els camps. La pobresa era present per tota la vila i els recursos de l'hospital es van tornar del tot insuficients per donar resposta a tanta misèria. El 1557, i davant el perill de l'arribada de pesta que assolava Martorell, la vila va reaccionar intentant aïllar la població, tant com fos possible, del contacte exterior. Es van tancar les portes de la muralla i només s'hi deixava entrar aquells que disposaven de targetes de salut que justificuessin que no havien passat per cap població que estigués infectada. Als pobres forasters i rodamons se'ls prohibia l'entrada i, en aquest intent d'aïllament, es tancaven totes les obertures que tingués la muralla per assegurar-ne la impermeabilitat.

Estant l'hospital en obres d'ampliació amb grans obertures a la muralla, els consellers van dictaminar aturar-les i traslladar tots els asilats al femer de l'hereu d'Antoni Mercader, "*feren fer un apartament als femers vells a la reconada de vents de tramuntana del nord...*"¹ Tanmateix, aquesta precària ubicació va durar poc temps. Els administradors van destinar una casa del costat de la capella del Roser per recollir els pobres malalts, encara que aquesta nova dependència no va suposar cap millora important, ja que l'espai resultava del tot insuficient i inadequat, però permetia que l'hospitaler i la seva família continuessin atenent els pobres malalts de la vila. El canvi del centre, ara més allunyat de la capella de Sant Bartomeu, no en va modificar la denominació: en els llibres de la Universitat continua sent anomenat "Hospital de Sant Bartomeu", en clara referència al caràcter transitori de la nova situació.

La recuperació econòmica del segle XVII va possibilitar als consellers de la vila el plantejament de construir un nou hospital situat novament al costat de la capella de Sant Bartomeu, recuperant d'aquesta manera els seus orígens. Així, el dia 17 de gener de 1619 el Consell va determinar el següent: "*Acerca que lo hospital te necessitat que los pobres estiguin ab mes decencia y sien millor governats, ha determinat que s'obre lo dit hospital y en ell se fassen les obres que aparexeria...*"² Així s'aconseguia de revitalitzar la institució hospitalària dins la vila.

L'hospital, situat a prop del portal de Soldevila, disposava del seu propi cementiri adossat a la muralla que feia a la vegada de paret de l'edifici. Els pobres malalts s'acollien en dues sales anomenades "quadres" i es distribuïen segons el sexe.

SEGLE XVIII

En el segle XVIII, les idees il·lustrades sobre la importància de la higiene, la ventilació i la il·luminació com a mesures preventives del contagi, van qüestionar i posar en evidència les mancances de l'edifici hospitalari. Les sales s'havien quedat petites i no podien donar resposta a l'important augment de la població que es produïa al llarg d'aquest segle. També va contribuir a la seva inadequació l'obligatorietat, per ordre reial, de destinar una de les sales a l'admissió dels soldats malalts o ferits.

El 1765, els administradors de l'hospital igualadí es dirigeixen al Consell Municipal exposant: "*Que en atenció de estar lo hospital de la present vila reduït a sols dos cambradas, es previst tenir una destinada per la tropa qui no permet se inmiscuesca ab ells ningun malalt, y la altra per los paysans homes*

1. Arxiu Municipal d'Igualada, 1064, 36r.

2. AMI, 1094, 31v.

y dones de la present vila y forasters que transitan per dita vila, en la que per falta de lloch se han de mezclar uns y altres, y desitjant dits administradors evitar tots los inconvenients que podria seguir-se per esta limitació de lloch, han pensat que alzant lo magasem que lo comú te apoyat en lo hospital y en la part de migdia, se podria ab poc cost fer sobre ell una nova cambrada y decent habitació ab que desta manera se podien tenir los homes separats de les dones lo que sens dubte fore més agradable a Deu y ben vist als homes...”³

Hospital de Sant Bartomeu, situat entre el carrer de la Concepció, la plaça de l'Àngel i el carrer de Sant Bartomeu

El 1797, es van aprovar unes obres dirigides pels mestres Joan Freixes i Joan Baptista Pascual que van suposar una ampliació cap al migdia alineant el carrer de la Concepció. Al cap de poc, però, ja estaven aturades. Així és que, el 20 de maig de 1800, els administradors van dirigir-se a l'ajuntament demanant que tornessin a reiniciar-les amb urgència, ja que *“es notoria la necesidad y de estar acopiados muchos materiales compuestos a perderse como en otras ocasiones había ocurrido”*. L'hospital s'havia fet petit i no responia en absolut a les demandes del moment. *“No ignora VM el aumento que cada día toma el vecindario*

de esta villa y que al mismo tiempo también los enfermos, el angustiado que es el dicho hospital por falta de terreno, pues en poco tiempo que los exponentes ayudan se han visto obligados a extender los enfermos por toda la cuadra y por estar dicho hospital dentro de la villa esta circuido de casas privando la ventilación y expuestos a trascender la infección a los moradores de la villa. Sabe muy bien VM que solo contiene dos cuadras pequeñas de las cuales la una esta destinada para la tropa y en tiempo de transito se ha visto, los exponen muchísimas veces precisados a conducir la tropa del mejor modo que han podido. La otra esta para los paisanos que han de inmiscuirse hombres y mujeres originándose de esto aquellas funestas resultas que debe discurrir todo juicioso, de suerte que se han visto obligados los exponentes a mudar de las celdas los enfermos porque han experimentado con frecuencia que muchos van al hospital para lograr la salud del cuerpo y pierden la del alma”⁴

Encara no s'havien finalitzat les obres d'ampliació i ja es veia que no responien a les necessitats reals. El 1813 es van reprendre les obres que van finalitzar el 1815, però l'edifici continuava sent deficient, de manera que els administradors van continuar buscant un nou emplaçament, ja que les finances municipals no permetien assumir la construcció d'un edifici nou de trinca.

AL CONVENT DELS CAPUTXINS

No gaire temps més tard, les revoltes de 1835 havien de portar a la formació d'un govern liberal progressista a la capital d'Espanya liderat per Juan A. Mendizábal, el qual govern va iniciar ràpidament un programa de reformes que incloïa, entre d'altres, l'exclaustració dels ordes religiosos i la desamortització. A Igualada, doncs, la comu-

3. AMI, 1107, 42r.

4. AMI, 1133, 215r.

nitat de caputxins, com ja ho havia hagut de fer l'any 1822, va haver d'abandonar el seu convent, que encara estava en obres. Es donava, doncs, la situació d'un convent buit prop de la vila que podia oferir solucions a la urgent situació de l'hospital, ara anomenat "Hospital Civil de Pobres d'Igualada".

El 23 d'octubre de 1835, els administradors i l'ajuntament sol·liciten al governador civil de la província el nou convent dels Caputxins per situar-hi l'hospital: *"Esta Santa casa [l'antic hospital] se halla sumergida en un escandaloso abandono, cuando en las naciones mas bárbaras y en los países menos civilizados son generalmente protegidos semejantes establecimientos por todos sus gobernantes".* I demanen: *"Se digne V.E. impetrar del gobierno la cesión del convento que fue de capuchinos, con su huerta anexa, para convertirlo en hospital de pobres enfermos de esta villa y su partido y el poderse invertir en su arreglo lo que se saque del edificio antiguo que actualmente ocupa el hospital y esta ruinoso, así lo exige la humanidad doliente de este vecindario y lo esperan los infrascritos administradores del benéfico corazón de VE"*.

En aquells moments, la situació econòmica de l'hospital era caòtica i el perill de tancament era una possibilitat real, com ho evidencia la carta del 15 d'agost de 1836 que els administradors van dirigir a l'ajuntament: *"Los administradores del hospital de Caridad de esta villa se hallan en el duro conflicto y trise situación de no tener con que sostener el crecido y exorbitante gasto diario para el sostenimiento de aquel establecimiento (...) El gasto tan extraordinario proviene del crecido número de militares enfermos que alberga y su atraso de no pagarse correctamente las estancias gastadas (...) y no teniendo mas alternativa que cerrar el hospital y entregar las llaves a ese cuerpo o procurarse numerario para sufragar tanto gasto..."*⁵ Novament

l'ajuntament fa costat a l'hospital superant altra vegada els entrebancs de la història.

Així i tot, la resolució sobre la concessió de l'edifici del convent dels Caputxins va trigar set anys, el 7 de desembre de 1842: *"En vista del oficio del Sr. intendente de esta provincia de siete del corriente en que se sirve pasar la orden de la Junta superior de venta de bienes Nacionales de 31 de octubre ultimo que comunica al ayuntamiento que la Junta de venta de bienes Nacionales concede de forma gratuita al Ayuntamiento de Igualada el suprimido convento de Capuchinos de la misma villa con exclusión de su huerta"*⁶. Un cop arribada la resolució, l'ajuntament va crear ràpidament una comissió per prendre'n possessió. Per fi s'havia aconseguit un nou espai on poder resituar de forma adient l'hospital.

Tanmateix, l'adequació de l'edifici del convent va ser llarga i accidentada i va consistir en la transformació d'un edifici rectangular orientat a sud i d'un sol pis en una estructura més complexa que comptava amb tres naus adossades de forma perpendicular a l'antic convent, al qual es va afegir un nivell.

El dia de Pasqua de 1845 els malalts van ser traslladats al nou hospital després d'haver-hi rea-

Façana de l'hospital un cop finalitzades les ampliacions a partir del convent dels Caputxins

5. AMI, 1145, 96r.

6. AMI, 1149, 95v.

litzat les obres mínimes per permetre que hi fossin degudament acomodats. Però el 1874 l'entrada de les forces carlines a Igualada va obligar, per motius de seguretat, a evacuar tots els malalts civils cap a l'edifici conegut com a "Vapor cremat", fàbrica que va patir un important incendi per unes causes mai no aclarides del tot. Els malalts es van situar "en salas que provisionalmente se establecieron en el mismo" i els soldats es van traslladar a l'hospital vell de Sant Bartomeu. Un cop finalitzada la guerra, el dia 4 de juny de 1876 els malalts van poder tornar a l'hospital de l'antic convent caputxí.

Diguem encara que les obres d'ampliació i adaptació del convent per transformar-lo en hospital van finalitzar el 1889 d'acord amb el projecte de l'arquitecte Modest Josas i Piqué.

DELS POBRES ALS MALALTS

En el segle XIX es produeix la transformació del concepte i la funció de l'hospital. La terapèutica mèdica transforma les sales en llocs d'assistència sanitària, desplaçant la tradicional misericòrdia i la caritat envers els pobres per la prioritat de guarir i tenir cura dels malalts. Això va ser possible en gran part gràcies al notable avenç de la cirurgia i l'anestèsia, que permetia actuar amb bons resultats en malalties fins aleshores intractables i que a la vegada necessitava un espai i un personal especialitzat. Però la pràctica d'aquestes disciplines requeria unes condicions d'esterilitat, il·luminació, utilitat i una estructura física que es concretaven en les sales d'operacions. Fins aleshores les intervencions es realitzaven en el menjador de les cases, amb un risc elevat de complicacions. Per tant, quan es demanava la disponibilitat d'una sala de quiròfan ja no es buscava un equipament per als "pobres malalts", sinó un pas endavant en l'atenció sanitària d'Igualada.

Ja en el segle XX, s'inicia la preocupació per part de la classe dirigent d'establir un mapa sanitari que faciliti l'accés de tota la població a

l'assistència hospitalària. El primer esbós va realitzar-lo la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) i va constituir la base per als successius projectes que realitzarien més endavant la Diputació de Barcelona i la II República.

En definitiva, cada comarca disposava d'un hospital comarcal de referència i aquests havien d'emergir de la modernització dels antics hospitals-asils. La transformació de l'hospital en comarcal feia extensible a tots els pobles de la comarca l'accés als serveis mèdics i quirúrgics, excepte l'atenció de les malalties mentals, cròniques o incurables.

En el cas d'Igualada, l'hospital disposava de sis sales i un menjador d'homes i un altre de dones. Cada sala tenia un nom religiós (Sant Ramon, Sant Josep, Sant Crist), excepte la sala del Sr. Aguilera, en honor d'un antic benefactor. D'altra banda, la construcció de la sala d'operacions va ser acordada finalment el dia 9 de desembre 1929 i es va realitzar amb l'ajut econòmic de la Diputació i posteriorment de la Generalitat republicana, així com de moltes aportacions particulars dels igualadins. Les obres van quedar enllestides el 15 novembre de 1932.

En iniciar-se l'activitat quirúrgica, es va posar en evidència la manca de disponibilitat de llits per a aquell tipus de malalts, que requerien unes atencions especials i que no podien estar, els primers dies, amb la resta d'ingressats. Així, doncs, calia la construcció d'un nou pavelló exclusivament qui-

Edifici de la Clínica de l'hospital comarcal (1933)

rúrgic per atendre els malalts post-operats. El 15 de setembre de 1932 es va acordar la construcció de la “Clínica”, amb habitacions individuals per als malalts quirúrgics. Va ser inaugurada el 1933.

La guerra civil del 1936 i la postguerra van ser anys de supervivència i de poques inversions en l'edifici de l'hospital igualadí. El centre oferia els seus serveis mèdics sota la diligència dels doctors Solà Sorís, cirurgià, Botet Pallarès, metge, i Rodríguez Chaves, ginecòleg. Un triumvirat que constituïa el pal de paller de tota l'activitat mèdica amb l'ajut d'altres professionals i de la comunitat vedruna encarregada de tenir cura dels malalts hospitalitzats.

Fent un salt en el temps, i després de la reculada que van significar les primeres dècades del franquisme, diguem que, en els anys 60, les obres de millora van prendre un nou impuls. La més important, per la seva magnitud, va ser el conjunt del pavelló de Maternitat i la residència de les estudiants d'infermeria, que va obligar a alçar un nou pis sobre la Clínica. El nou pavelló va portar el nom de Santa Vedruna, en record de la fundadora de la comunitat carmelita de l'hospital. També es va realitzar l'adequació de la casa de l'hort per a escola d'infermeria, la creació de dos quiròfans i despatxos de consulta externa, al costat d'urgències (1974). Les antigues sales van anar donant pas a habitacions dobles que oferien més intimitat i aïllament al malalt. Així l'hospital acomodava la seva estructura a les noves demandes de confort i modernitat i donava cabuda als nous serveis que anaven sorgint.

ELS DARRERS ANYS

Amb el retorn de les institucions catalanes, ja en plena democràcia, Catalunya va apostar de nou per potenciar els hospitals comarcals, més pròxims al ciutadà, dotant-los de la tecnologia i capacitat humana necessària perquè ajudessin a descongestionar els grans hospitals de capital de província que actuaven com a centres de referència i de gran nivell.

Tanmateix, la manca de planificació durant tot el període anterior va fer que el desplegament del mapa sanitari fos en alguns llocs de Catalunya, com a Igualada mateix, un fet traumàtic. La ciutat disposava, a més de l'Hospital Comarcal, de l'Hospital de la Mútua Igualadina, que havia anat creixent a partir de la Mútua d'accidents de treball fundada el 2 d'abril de 1920 per Marcel·lí Valls, juntament amb l'advocat Josep Morera i Mestre.

Durant els últims anys del franquisme, va oferir-se a la Clínica Hospital de la Mútua Igualadina la concertació de serveis ja disponibles a l'Hospital Comarcal, de tal manera que la suma de l'activitat dels dos centres superava la que li corresponia a la població que abastava. Això creava una disfunció que encaria els serveis sanitaris i originava una competitivitat i confrontació no gens saludable entre els dos centres. La duplictat va portar a la necessitat de fusionar els dos centres per aconseguir una sanitat més eficient en els recursos, amb la promesa, per part del departament de Sanitat, d'ampliar les prestacions hospitalàries i la construcció d'un nou hospital que suposaria la fusió física definitiva dels dos edificis.

Després de difícils negociacions, els dos centres, FADA i Hospital Comarcal, es van unificar el 18 d'abril de 1994 i van formar la Fundació Sanitària d'Igualada (FSI)-Hospital General d'Igualada, regida per un sol patronat. L'Hospital General d'Igualada quedava constituït per dos edificis separats, situats al Passeig Verdaguer. El de l'Hospital Comarcal, anomenat edifici Magenta, i el de l'Hospital de la Mútua Igualadina, edifici Blau.

Aquesta situació es va mantenir durant set anys fins al compliment de la promesa d'edificar un nou hospital adaptat a les necessitats i a les tecnologies actuals. El nou hospital és obra de l'arquitecte Emili Donato Folch i suposa una posada al dia de la sanitat de l'Anoia, amb unes instal·lacions dissenyades per a la seva funció. És, en definitiva, el testimoni visible de la voluntat i tenacitat del poble d'Igualada i la seva comarca, que va superar totes les adversitats per mantenir

el seu hospital, una institució amb quasi 800 anys d'història i que guarda en el seu record les afliccions dels diferents malalts, pobres, pelegrins, orfes i ancians que, al llarg del temps, li han demanat ajut. Si l'hospital hi ha pogut respondre, ha estat gràcies a la preocupació que els igualadins han mantingut perquè l'Hospital d'Igualada continuï present en la nostra ciutat i en les nostres vides.

FERRAN GARCIA DíEZ (Igualada, 1958). Llicenciat en Medicina i Cirurgia per la UB i especialista en cirurgia ortopèdica i traumatologia. Sempre ha exercit la seva professió a l'Hospital Comarcal d'Igualada. Interessat per la història d'aquest centre, n'ha publicat diversos treballs, el més important dels quals el llibre *Història de l'Hospital d'Igualada. Pobresa, salut i sanitat* (2007), d'aparició imminent.

